IL-BIDWI

FOLJU MAHRUG DARBTEJN FIX-XAHAR MID-DIPARTIMENT TAL-BIEDJA

Editur, C. Zammit-Marmarà M.B.E.

Nru. 58 — IT-TNEJN, 15-16 TA' APRIL, 1945. — Nru. 58

Ghala d-Dipartiment Tal-Biedja Hu d-Dipartiment Tal-Bdiewa

(R. BIASINI — DIRETTUR TAL-BIEDJA)

L-AMMINISTRAZZJONI ta' kull pajjiż hi mmexxija minn Dipartimenti tal-Gvern, u kull Dipartiment ikollu xogħol utli ta' interess pubbliku x'jagħmel—xogħol li jkollu x'jaqsam mad-dipartimenti l-oħra. Bħallikieku f'Malta għandna d-Dipartiment tas-Saħħa li, bħalma kulħadd jaf, jagħmel xogħol kbir tal-ħsieb u ta' risponsabbiltà kbira biex iżomm tajjeb u f'waqtha s-saħħa tal-poplu ta' dawn il-Gżejjer. Għandna d-Dipartiment tax-Xogħlijiet Pubbliċi li għandu dmir xort'oħra x'jaqdi, jiġifieri jrid jieħu ħsieb it-toroq, id-drenaġġ, u ħwejjeġ hekk. Id-Dipartiment ta' l-Ilma u Elettriku li hu responsabbli biex iżomm ħażna tajba ta' ilma għal Malta u Għawdex, biex iżomm ukoll, iżid u jtejjeb id-Dawl Elettriku fil-pajjiż. Hemm imbagħad id-Dipartiment ta' l-Edukazzjoni biex jieħu ħsieb l-iskejjel u t-tagħlim ġenerali tan-nies ta' dawn il-Gżejjer. U hekk ukoll, kull Dipartiment ieħor iżomm dejjem fuq il-linja tiegħu ta' xogħol li hu responsabbli għalih, u fost dawn, hemm id-Dipartiment tal-Biedja biex jieħu ħsieb il-biedja ta' dawn il-Gżejjer u tas-snajja' li għandhom x'jaqsmu magħha.

Jekk xi xogħol minn dak li semmejna ma jmurx tajjeb, allura l-ħtija minnufih taqa' fuq id-Dipartiment li għandu x'jaqsam mat-tmexxija ta' dak ix-xogħol. Għaldaqshekk hu dmir ta' kull Dipartiment li jagħmel ix-xogħol tiegħu b'ħiltu kollha għall-ġid tal-pajjiż.

Biex nifhmu sewwa dak li għidtilkom hawn fuq, nistgħu ngħidu illi t-tobba u kull ħaġa li għandha x'taqsam mal-mard hu xogħol li jmiss lid-Dipartiment tas-Saħħa. Is-Surmastrijiet, l-iskejjel u kull ħaġa li għandha x'taqsam mat-tagħlim tmur f'idejn id-Dipartiment ta' l-Edukazzjoni, u għalhekk, hija ħaġa li wieħed malajr jifhimha, illi l-bdiewa u dak kollu li għandu x'jaqsam mal-biedja jmiss lid-Dipartiment tal-Biedja għaliex dan id-Dipartiment għandu f'idejh it-tmexxija tal-Biedja ta' Malta u Għawdex.

Għal din ir-raġuni li ma għandhiex bżonn tifsir fit tul, id-Dipartiment tal-Biedja għandu bir-raġun kollu jitqies bħala dipartiment tal-biedja fl-interess tal-biedja tal-pajjiż.

Iżda fix-xogħol tiegħu, id-Dipartiment għandu responsabbiltà kbira, għaliex, sewwa sew bħad-Dipartimenti l-oħra kollha, fil-waqt li jfittex li jtejjeb il-kondizzjoni ġenerali tal-Biedja tal-pajjiż jiħtieġlu jkun żgur li dan ix-xogħol ma hux sejjer ikun ta' ħsara għal Malta u Għawdex. Jiġifieri fix-xogħol tiegħu, u l-iżjed fi żmien bħal dan, meta qegħdin naqilbu minn żminijiet koroħ ta' assedju għal żminijiet normali, id-Dipartiment irid ikun żgur illi x-xogħol li jagħmel ikun ta' ġid għall-biedja kollha, li sejjer itejjeb il-kondizzjoni ġenerali tal-bdiewa u tal-pajjiż, u fuq kollox li hu xogħol li l-ġid tiegħu jibqa' jinħass fit-tul.

Dan hu l-ideal tad-Dipartiment tal-Biedja, iżda bħalma hu fl-ideali kollha, it-trieq ma tkunx dejjem mingħajr tfixkil. Fix-xogħol tagħna ta' spiss aħna niltaqgħu ma' xi saram, għaliex forsi jkun hemm min jagħmel il-bsaten fir-roti. Iżda dan ma jaqtagħlniex qalbna, anzi iżjed ma naraw għelt, iżjed il-fehma tagħna tissaħħaħ u d-dmir tagħna iktar jiżdied biex inkomplu xogħolna biex inġibu 'l quddiem kif jixraq lill-bidwi u lill-biedja.

Dawk in-nies li jgħidu lill-bidwi li m'għandux bżonn id-Dipartiment huma iktarx dawk l-itess nies li ta' spiss tarahom ġejjin ikellmu lili jew lil min hu taħti biex jaraw jiksbux xi ħaġa ħalli jkunu jistgħu jiftaħru mal-bdiewa, u jisgħobbini ngħid ukoll li forsi wara li d-Dipartiment ikun qdiehom, tarahom forsi jippretendu xi flus ta' xogħol li għalih il-bidwi ma għandu bżonn iħallas xejn, għaliex għalhekk id-Dipartiment tal-Biedja hu tabiħaqq id-Dipartiment tal-Bdiewa.

Għaldaqshekk, dawk it-talin li jgħidu lill-bdiewa biex ma jisimgħux il-pariri tad-Dipartiment ikunu qed jagħtuhom parir wisq ħażin, għaliex l-interess tal-biedja tal-pajjiż hu l-interess waħdieni tad-Dipartiment tiegħi, u għalhekk bir-raġun kollu nerġa' ngħidilkom illi d-Dipartiment tal-Biedja hu fil-fatti d-Dipartiment tal-Bdiewa.

ID-DWIELI FIL-BIEDJA TA' MALTA U GHAWDEX

(O. Paris, M.B.E., B.Sc. [Hort.])

Paragun bejn Malta u Għawdex

META tħares lejn il-kitba ta' l-uċuħ tar-raba', tara kemm għandhom post kbir id-dwieli fil-biedja ta' Malta u Għawdex, iżjed f'Għawdex milli f'Malta u iżjed f'xi rħula f'Malta milli fi rħula oħra. Hawn 11,000 tomna raba' mħawlin dwieli, minn xi 170,000 tomna raba' li hawn jinħadmu f'Malta u Għawdex .Dan barra minn eluf ta' dwieli mħawlin ma' ħitan u mxerrdin 'l hawn u 'l hinn. Jiġifieri li minn kull 16-il tomna raba' li hawn jinħadmu f'Malta u Għawdex, għandna tomna mħawla dwieli. Issa naraw id-differenza bejn Malta u Għawdex. Il-11,000 tomna raba' dwieli huma mqassmin xi 6 500 f'Għawdex u 4,500 f'Malta, li ddiġà jurina kemm Għawdex huwa aqwa minn Malta fin-numru tad-dwieli. Iżda Għawdex huwa wisq iżgħar minn Malta u biex naraw kemm il-biedja Għawdxija tiddependi fuq id-dwieli għandna ngħidu illi f'Għawdex hemm tomna dwieli minn kull ħames tmien raba' waqt li f'Malta hemm tomna dwieli minn kull 30 tomna.

Kif huma mqassmin f'Malta

F'Malta hawn irħula li huma mixħutin ħafna fuq id-dwieli, waqt li hawn oħrajn fejn dwieli ma tantx tħawlu. Mill-4,500 tomna dwieli li hawn f'Malta, fuq 1,600 jinsabu fir-Rabat, illi jiġi li għandu t-terz tad-dwieli ta' Malta kollha. Ir-Rabat hemm b'kollox 16,800 tomna li jinħadmu u għalhekk nistgħu ngħidu li minn kull 10 tomniet raba' maħdumin mill-bdiewa tar-raba', hemm tomna mħawla dwieli. Wara r-Rabat, jiġi l-Imġarr li għandu 550 tomna u mbagħad jiġu dawn ir-rħula bit-tmien imsemmijin warajhom: Siġġiewi, 440; San Pawl il-Baħar, 350; Mellieħa, 340; Mosta, 310; Ħaż-Żebbuġ, 230; u Ħad-Dingli, 120 (mingħair ma ngħoddu dwieli mħawlin ma' ħitan, fi btieħi eċċ.). Wara dawn, insibu rħula li għalkemm huma kbar u fihom ħafna raba' u ħafna bdiewa, għandhom numru żgħir ħafna ta' dwieli. Birkirkara, Birżebbuġa, il-Gudja, Ħal-Luqa, in-Naxxar, il-Qrendi, Ħal Tarxien, iż-Żejtun uż-Żurrieq għandhom minn 20 sa 100 tomna kull wieħed. L-irħula li ma semmejtx għandhom minn ftit sa xejn.

Kemm jista' jikber it-Taħwil

In-numri li tajt huma meħudin mill-kitba tas-sena l-oħra, billi l-kitba ta' din is-sena għad mhix lesta. L-uċuħ kienu nkitbu l-ewwel darba fis-sena ta' qabel, jiġifieri fl-1943, u għalhekk ma tantx nistgħu ngħidu preċiż kemm żdied in-numru tad-dwieli f'dawn l-aħħar snin. Għandna stejjem li kienu jsiru mid-Dipartiment kull sena qabel ma bdiet il-kitba fl-1943, iżda dawn ma tantx jistgħu jkunu preċiżi daqs meta ssir kitba bħal-lum fejn kull bidwi jgħid kemm għandu dwieli. Nistgħu biss inkunu sodi f'ħaġa waħda, illi n-numru tad-dwieli jista' jirdoppja ruħu u b'hekk ma jkunx hemm għalfejn jiġi inbid minn barra.

Għajnuna li ta l-Gvern

Il-Gvern dejjem mexa bil-pulitika li jgħin il-biedja kemm jista' fl-industrja tad-dwieli u fl-industrja ta' l-inbid li timxi magħha. Meta twaqqaf id-Dipartiment tal-Biedja xi 25 sena ilu, tista' tgħid li twaqqaf biex l-ewwel biċċa xogħol tiegħu tkun li jieħu ħsieb id-dwieli, li f'dak iż-żmien kienu qegħdin jinqerdu bil-Marda tal-Filoserra li kienet daħlet f'Malta. Id-Dipartiment kellu jrawwem imxietel ta' dwieli Amerikani li minnhom il-bdiewa jkunu jistgħu jieħdu x-xitel biex iħawluhom u mbagħad ilaqqmuhom bi dwieli ta' Malta. Billi d-dwieli Amerikani jifilħu għall-marda tal-Filoserra, id-dwieli li ġew imlaqqmin fuqhom ma nqerdux minn din il-marda. Il-Gvern mhux biss ħa ħsieb il-passi biex isalva l-industrija tad-dwieli, iżda kien qiegħed issussidja lill-bidwi billi jagħti x xitel bi prezz ta' 2s.6d. il-mija (il-lum sar 3s 4d.) meta kienu jiswew, jekk tieħu l-ispejjeż ta' l-imxietel tal-Gvern, xi darbtejn u tliet darbiet iżjed. Il-bidwi li kien jixtri x-xitel għat-taħwil ta' tomna raba', kien qiegħed iħallas xi 15s. biss għax-xitel. Li kieku l-Gvern ma kienx pront li jgħin, il-bidwi kien ikollu jħallas wisq iżjed. Il-lum dawn jidħru li huma kontijiet żgħar, iżda qabel il-gwerra kienet għajnuna kbira għall-bidwi meta kien qiegħed jiffranka forsi £1 jew £1 10s. fix-xiri tax-xitel għal kull tomna raba'! Ma ninsewx li d-dwieli jridu sentejn wara t-taħwil biex jitlaqqmu u billi l-frott jagħmluh fuq ħatab ta' sentejn, iridu sentejn oħra biex jibdew jagħmlu l-frott. Ma ninsewx ukoll li jridu jsiru ħafna spejjeż u xogħol fir-raba' qabel ma jistgħu jitħawwlu dwieli, iżjed u iżjed meta d-dwieli jitħawlu fil-gandotti. Meta hemm dawn l-ispejjeż kollha u meta l-bidwi jrid jistenna erba' snin jew ħamsa biex jieħu l-frott, il-ftit liri li kien jiffrankalu l-Gvern fix-xiri tax-xitel, kienu ta' għajnuna kbira.

Għajnuna kbira oħra li ta l-Gvern, kienu d-dazji fuq l-inbid ta' barra. Biex saret u baqgħet din il-għajnuna kellu jkun id-Dipartiment tal-Biedja li jfisser kemm jiswew id-dwieli u l-industrja ta' l-inbid fil-biedja ta' Malta u Għawdex. Biex jitkellem u jfisser, jinħtieġ li d-Dipartiment ikun infurmat tajjeb u għalhekk tinħtieġ il-kitba tad-dwieli u ta' l-uċuħ kollha. Il-Gvern għandu ħafna kwistjonijiet xi jqis barra mid-dwieli u mill-biedja u jrid iqis l-interessi ta' kulħadd. Waqt li d-Dipartiment jitħaddet favur l-inbid tal-pajjiż, ikun hawn min jitħaddet kontra u jgħid li aħjar jiġi ħafna nbid minn barra, sabiex il-Gvern jiġbor ħafna flus mid-dazji. Min qiegħed fin-negozju ta' l-inbid ta' barra, irid ukoll jitkellem għall-interess tiegħu. Għalhekk il-Gvern jisma' ħafna qniepen u mbagħad jagħmel dak li jidhirlu li hu ta' l-iżjed ġid. J'en m'inhiex sejjer nidħol f'din il-kwistjoni; irrid nuri biss kemm jinħtieġ li d-Dipartiment tal-Biedja jkun infurmat sewwa fuq l-industrja tal-għeneb biex ikun jista' jitħaddet u jfiehem l-importanza tagħha Dan l-aħħar sehem id-Dipartiment ħa sehem f'taħditiet li saru dwar il-kwistjoni ta' l-inbid flimkien ma' rappreżentanti tal-Gvern, tal-Għaqda Nazzjonali tal-Bdiewa, tal-Għassara ta' l-Inbid u l-Impurtaturi ta' l-Inbid ta' barra.

WIRJA KBIRA

Il-5 u s-6 ta' Mejju huma jumejn li kull dilettant tal-ġonna u tal-biedja għandu jirriserva biex iżur il-Wirja Kbira tal-Ħxejjex, Frott, Fjuri, Inbejjed ta' Malta u ħwejjeġ oħra, li sejra ssir f'Sant'Anton taħt it-treġija tal-"Malta Horticultural Society". Sew is-Sibt kif ukoll il-Ħadd wara nofs in-nhar ikun hemm il-Banda.

Għal din il-Wirja, l-Eċċellenza Tiegħu l-Gvernatur sejjer jagħti Tazza lil dak il-Bidwi li jirbaħ l-ikbar numru ta' premijiet fit-Taqsima tal-Ħxejjex u Frott. Is-Sinjurija Tiegħu Mr. D. C. Campbell C.M G., sejjer jagħti wkoll tazza oħra għal min jiġi t-tieni wieħed fl ikbar numru ta' premijiet fl-istess taqsimiet.

L-aħħar wirja li għamlet is-Soċjetà kienet fl-1940, u għalhekk nittamaw li din is-sena l-Wirja tkun waħda mill-kbar.

Din is-Soċjetà għall-ġid li għamlet u li qiegħda tagħmel fil-pajjiż jisthoqqilha kull għajnuna. Dawk kollha li jixtiequ jagħtu xi tazza, jew oġġett ieħor jew flus biex jingħataw premijiet fil-Wirja, huma mitluba li jibgħatuhom lis-Segretarju tas-Soċjetà, is-Sur Karm Zammit-Marmarà, Villa Chelsea, Birkirkara.

Is-Sur Karm Zammit-Marmarà huwa lest biex jgħin fl dawk il-bdiewa kollha li qatt ma bagħtu l-prodotti għall-wirja, kif ukoll lil dawk li soltu jibagħtu u li jridu l-għajnuna tiegħu.

KIF JGHIXU L-PJANTI

(C. Zammit-Marmarà, M.B.E.)

BIEX wieħed ikun jista' jifhem sewwa kif inhi magħmula pjanta hu meħtieġ li l-ewwel tifhem ix-xogħol li jinħtiġilha tagħmel din il-pjanta biex tmantni ruħha mill-arja, mix-xita u mill-ħamrija.

Kull pjanta hi mibnija minn bċejjeċ żgħar waħda ma' l-oħra (*ċelluli*) sewwa sew bħalma dar hi mibnija mill-ġebel jew kantuni. Dawn iċ-ċelluli huma mifruda minn xulxin b'għata rqiq, u minn 'dan il-għata li bih huma miksija, li hu poruż, jiġbdu l-ikel li jinħtieġu mill-ħamrija bi proċess magħruf mix-xjenza bl-isem ta' *"osmosis"* — proċess li nfissrilkom il quddiem f'ħarġa oħra ta' "Il-Bidwi".

Hu meħtieġ li nifhmu illi l-weraq huma l-pulmun ta' kull pjanta u allura, naturalment, bihom il-pjanta tieħu mill-arja l-*Karbon-dijossidu*, li hi tħoll fiż-żewġ ħwejjeġ li hu magħmul minnhom, jiġifieri *karbonju* u *ossiġenu*. Il-karbonju jinżamm mill-pjanta għall-użu tagħha, fil-waqt illi l-ossiġenu jiġi mitfugħ barra mill-pjanta, sewwa sew bħal meta nixorbu l-arja aħna, nieħdu l-ġewwa l-arja, inżommu minnha dak li hu tajjeb għalina u l-ieħor nitfgħuh il-barra, bid-differenza illi l-arja li tarmi l-pjanta hu sewwa sew dak li hu meħtieġ għall-bnedmin. B'dan ix-xogħol tal-pjanti l-arja dejjem titjieb u tiġġedded u għalhekk aħna nsibu li fil-kampanja l-arja hi itjeb u tagħti s-saħħa.

Jekk aħna nieħdu pjanta, naħarquha u nanalizzaw l-irmied tagħha, aħna nsibu illi hi magħmula prinċipalment min-nitroġenu, fosfati, putassa b'xi traċċi ta' silika (ramel), aluminju, manjesju, klorina, ġir, kubrit, ħadid, karbonju, u xi elementi oħra, barra, m'għandniex xi ngħidu, mill-ilma li kellha qabel ma ħraqna l-pjanta biex nanalizzawha. Dawn l-elementi huma kollha meħtieġa biex il-pjanta tgħix u tiġi 'l quddiem: minn x'uħud minnhom jinħtieġ ftit, u minn oħrajn ħafna. Dawn kollha biex saru biċċa mill-pjanti, daħlu fiha mill-għeruq u mill-ħjut irqaq li l-egħruq għandhom fil-ħamrija.

Kieku naraw m'niex hi magħmula pjanta qabel ma tinħaraq, aħna nsibu li hi prinċipalment magħmula mil-lamtu u zokkor. Il-pjanta tkun kontinwament taħdem iz-zokkor f'lamtu. Sew iz-zokkor kif ukoll il-lamtu huma karbo-idrati, li mill-banda l-oħra huma komposizzjoni komplikata ta' materji oħra organiċi (karbonju u mill-grupp tal-*hydroxyl*, dan ta' l-aħħar jinsab ukoll fl ilma).

Il-proċess tal-ħajja tal-pjanta hawnhekk isir ċar ħafna quddiem għajnejna: hu jikkonsisti filli l-pjanta tieħu mill-arja u mill-ħamrija l-karbonju; li tixrob l-umdità mill-arja bis-saħħa tal-weraq u mill-ħamrija bis-saħħa ta' l-egħruq; u li fil-pjanta stess isir ix-xogħol li semmejna qabel li bih jingħaqdu flimkien il-karbonju u l-ilma li l-ewwel isiru zokkor u li mbagħad bil-mod il-mod isiru lamtu.

Fil-pjanta jinfirdu l-elementi li minnhom hu magħmul il-karbonju-dijossidu, jiġifieri l-karbonju u l-ossiġenu. Dan ix-xogħol isir mill-materja ħadra li hemm fil-pjanti, imsejħa klorofilla. Biex isir dan ix-xogħol tinħtieġ ħafna enerġija, u din l-enerġija tittieħed mid-dawl tax-xemx. Jekk aħna nqiegħdu pjanta f'kamra fid-dell, dan ix-xogħol jibqa' sejjer iżda iżjed bil-mod. Jekk nagħlqu l-kamra fid-dlam, dan ix-xogħol jieqaf għal kollox! Din hi spjegazzjoni ċara biżżejjed li turina l-għala pjanta tisfar meta ma tarax dawl; jiġifieri li d-dawl tax-xemx hu tabilfors meħtieġ biex jiffurma l-klorofilla (il-ħdura tal-pjanta) li mingħajru z-zokkor u l-lamtu tal-pjanta ma jistgħux jintagħmlu.

Bħalma qed naraw, il-ħajja tal-pjanta tikkonsisti f'ċirku ta' reazzjonijiet komplikati, iżda, nistgħu nifhmu malajr il-għala l-aria, l-umdità, is-sħana u d-dawl huma tabilfors meħtieġa biex il-pjanti tiġi 'l quddiem. Dan il proċess hu magħruf mix-xjenza bħala "Fotosinthesis" u hu r-reazzjoni fundamentali tal-ħajja tal-pjanti kollha. Dan is-suġġett sejjer nitkellem fuqu f'ħarġa oħra ta' "Il-Bidwi".

Ix-xogħol li jagħmlu n-Nitroġenu, il-Fosfati u l-Putassa fil-ħajja tal-pjanti hu suġġett li fuqu ktibt ħafna kotba żgħar u artikoli fil-gazzetti u ma hemmx bżonn li naħli l-wisa' prezzjuż ta' "Il-Bidwi" biex infisser dan. Kulħadd jaf li dawn huma t-tliet sustanzi prinċipali li jinsabu fid-demel u li huma l-ikel tal-pjanti, barra minn sustanzi oħra żgħar li semmejniehom fil-bidu ta' dan l-artiklu: aluminju, silika, ġir, kubrit, ħadid, klorina u oħrajn. Għedna wkoll illi l-egħruq tal-pjanta jieħdu mill-ħamrija l-ikel li jinħtieġu bi proċess fiżiku magħruf mix-xjenza bħala "osmosis" li semmejtu wkoll fil-ħarġa ta' "Il-Bidwi" ta' qabel din u li nfissru fit-tul f'artikolu ieħor darb'oħra.

Il-pjanti jieħdu s-sustanzi li jinħtieġu mill-ħamrija bis-saħħa ta' l-egħruq tagħhom. Dawn jgħaddu mill-egħruq għaz-zokk u miz-zokk għal friegħi u għal weraq u b'hekk iżommu s-saħħa u l-isvilupp tal-pjanta.

IL-PESTA TAT-TJUR

(Dr. A. Azzopardi, B.Sc., A.C.E.)

ID-DIPARTIMENT tal-Biedja impjega Vaċċinatur u Assistent Vaċċinatur biex ilaqqmu t-tjur għall-ġidri u jtaqqbuhom għall-kolera u għat-tifu. Tjur li jiġu mlaqqmin jew imtaqqbin b'dan il-mod, disgħa u disgħin fil-mija ma jeħdux il-mard li semmejna. Dan ma jfissirx li ma jistgħux jieħdu mard ieħor, u fostu l-Pesta tat-Tjur. Għa-hekk ħadd ma għandu jaħseb li t-tilqim mhuwiex tajjeb. u jekk it-tiġieġ wara jimirdulu, dawn ikunu mimsusa minn marda oħra.

Il-Pesta tat-Tjur inkixfet fl-Italja fl-1878, u minn hemm xterdet mal-Ewropa kollha, l-iżjed fl Ewropa Ċentrali u fl-Olanda. Fl-1925 kien hemm epidemja fl-Istati Uniti u fl-1926 ġewwa l-Ingilterra fejn saret ħsara kbira. Hemm iżjed minn kwalità waħda ta' pesta, fosthom hemm il-pesta li tmiss il ħamiem ukoll (Newcastle Disease) u pesta oħra li lill-ħamiem ma tagħmillu xejn. F'kull xorta ta' pesta l-mewt hija kbira u bosta drabi tilħaq il-mija fil-mija.

Il-marda tista' tinfexx f'inqas minn erbgħa u għoxrin siegħa jew ittawwal ukoll ħamest ijiem. Il-kaġun tal-marda huwa "virus", jiġifieri mikrobu li lanqas ma jidher bil-mikroskopju (strument li jkabbar ħafna l-iċken affarijiet li ma narawhomx bil-għajnejn). L-infezzjoni tinxtered mill-ħmieġ, mill-maħta, minn xi ferita, mill-gwież, mill-ilma, mid-demel tat-tjur u fuq kollox minn kull ħaġa li tkun imniġġsa mill-marda. Ma hemmx provi li l-infezzjoni tiġi mill-arja.

Is-sinjali ta' din il-marda huma dawn: it-tiġieġa marida tixrob ħafna ilma, għonqha jimtela, kultant tokrob, l-għalla u l imsielet jintefħu u jiswiedu. It-tiġieġa tbati biex tieħu n-nifs; tieħu l qagħda ta' rieqda u xi drabi gedduma jmiss ma' l-art. Il-mewt tista' tilħaq fi ftit sigħat jew wara jumejn jew tlieta. It-tiġieġa tista' tidher li hi f'saħħitha fil-għodu u tmut fil-għaxija; jista' jkun hemm slieħ bi ħjut tad-demm, u t-tiġieġa turi sinjali ta' paralisi.

Is-sinjali li jidhru wara l mewt ivarjaw skond it-tul tal-marda; iżjed ma l-mewt tiġi malajr inqas huma s-sinjali. Fil-farinġi u fil-kanal tan-nifs jista' jkun hemm ħjut tad-demm, jista' jkun hemm emorraġġija fil ħawsla u fl-imsaren. Il-fwied jintefaħ u l-marrara tista' tintefaħ ukoll.

Kura: Għal din il-marda għad ma hemm l-ebda irmedju. Malli tilmaħ is-sinjali li semmejna hawn fuq, warrab it-tiġieġ morda, u jekk togtolhom minnufih aħjar. Iddisinfetta l-post b'taħlita ta' Krisol fl ilma (3 fil-mija Krisol). Fl-ilma tax-xorb tat-tjur agħmel ftit permanganat, sakemm l-ilma jġibu kulur roża. Wieħed mill-mezzi komuni li bih tinxtered il-marda huwa l-ilma. Iddaħħlux tiġieġ minn barra jekk ma tkunux tafu minn fejn ġew, u f'dan il-kas jaqbel li żżommuhom għal ftit granet imwarrbin għalihom, fejn ma jitħalltux ma' tiġieġ oħra, biex jekk qatt ikunu mċappsin b'xi mard, il-mikrobu jkollu ż żmien li jisviluppa u b'hekk tidher il-marda, qabel ma dawn it-tiġieġ jintelqu ma' l-oħrajn.

Tersqux fejn hemm il-mard, u hekk ukoll tħallux iirfes għandkom lil min għandu jew kellu xi tiġieġ morda. Meta tieħdu dawn il-prekawzjonijiet il-periklu ta' din il-marda hekk qalila jonqos ħafna.

IL-PJANTI ANNWALI

(Ant. Muscat, tal-Fergħa tal-Industrja taż-Żerriegħa)

ISSA wasal iż-żmien li l-bdiewa ta' dawn il-Gżejjer jitħarrġu fix-xogħol tal-kultivazzjoni ta' pjanti tal-fjuri taż-żerriegħa.

Il-fjuri annwali jew, kif il-ġardinara tagħna jsejħulhom, fjuri ta' l-istaġun, huma mqassmin f'żewġ xorta: dawk li jinżergħu f'Settembru-Ottubru, u dawn jissejħu bl-Ingliż "Hardy Annuals", u jkunu bil-fjuri fir-rebbiegħa, u dawk li jinżergħu f'Marzu-April u jkunu bil-fjuri fis-sajf. Dawn jissejħu "Half Hardy Annuals".

In-numru ta' varjetajiet tal-"Hardy Annuals" huwa kbir ħafna fil-waqt li dak tal-"Half Hardy Annuals" huwa moderat. Dawk li jinżergħu f'Settembru-Ottubru huma dawn: Adonis (Għallet is-Serduk jew Henna), Ageratum, Antirrhinhum (Papoċċi), Alyssum (Buttuniera), Bellis (Bebua), Calendula (Suffejra), Cineraria, Coreopsis, Convolvolus (Leblieb), Centaurea, Cyanus (Blue-bottle cornflower), Clarkia, Delphinium (Pedidalwett), Dimorphoteca, Echium, Eschscholtzia, Felicia, Gaillardia (Gallardia), Godetia, Gypsophila, Hollyhock (Bastun ta' San Gużepp), Larkspur, Linum, Lobelia, Linaria, Mignonette (Resedan jew Denb il-Haruf), Papaver (Pepprin), Petunia, Phacelia, Pansy (Pensieri), Saponaria, Schizanthus, Silene, Statice, Stocks (Giżi), Viscaria, Viola, Verbena, Wallflower u ħafna oħra Dawk li jinżergħu f'Marzu-April huma: Aster, Balsam, Celonia, Tagetes (Qronfol tat-Tork) Dahlia, Rudbeckia, Kochia u oħrajn .

Għall-ewwel dawn l-ismijiet ta' pjanti ta' fjuri jinstemgħu strambi għall-bdiewa tagħna, iżda meta huma jibdew jikkoltivawhom, bil-mod il-mod jidraw u jitħarrġu fit-tagħlim tal-koltivazzjoni tagħhom, li kif diġà għidna fl-artiklu li deher fil-"Bidwi" No. 55, il-koltivazzjoni tagħhom mhix diffiċli, kif ħafna bdiewa Żabbarin u oħrajn jistgħu jixhdu. Is-sena l-oħra ħafna bdiewa ħadu pjaċir u ħadu wkoll interess kbir meta d-Dipartiment tal-Biedja ħadhom iduru l-postijiet fejn issir il-kultivazzjoni tal-pjanti tal-fjuri taż-żerriegħa.

Nisthajiel min jistaqsini :"Kif, aħna sejrin nimlew ir-raba' tagħna b'dan in-numru kbir ta' varjetajiet ta' fjuri għaż-żerriegħa? It-tweġiba tiegħi hi: Le!

Din is-sena, kif ħafna bdiewa diġà jafu, aħna tajna lil xi sittin bidwi minn tnejn sa erba' xorta ta' fjuri ta' pjanti bħala prova, biex b'hekk huma stess jaraw ir-riżultat li jieħdu minnhom u nistgħu ngħidu li aħna tajna lil dawn is-sittin bidwi minn kull xorta tal-"Hardy Annuals" li semmeit, jiġifieri pjanti li jinżergħu f'Settembru.

Meta naraw liema huma dawk li marru tajjeb u li l-bidwi ħa żerriegħa li ħallietlu qligħ, aħna nibdew naħdmu fuqhom, u jekk din l-affari tibqa' sejra dejjem il quddiem, sena oħra, jekk Alla jrid, aħna nkunu fi stat li noffru lill-bdiewa biex jikkultivaw xi tomna jew tnejn raba' b'waħda jew tnejn mill-varjetajiet li jkunu marru tajjeb. Kif għidt fl-artiklu ta' qabel, id-Dipartiment ħa diġà riżultat tajjeb minn din iż-żerriegħa, iżda l-aktar li ħadna minnhom riżultat tajjeb kienu dawn il-pjanti: Larkspur, Nigella, Gypsophila, Convolvolus (Leblieb) Stocks (Giżi), Clarkia, Antirrhinum (Papoċċi), Calendula (Suffejra), Eschecholtzia, Chrisanthemum (Dejżi), Calliopsis, Scabiosa Columbaria (Scabious), Gaillardia, (Gallardja), Dimorphoteca, u Viscaria. Għidt ukoll li dawn (jiġifieri l-"Hardy Annuals") jistgħu jsiru fil-bagħli, iżda tajjeb ferm li kultant nagħtuhom xi tisqija, l-iktar meta jaslu biex igħaqqdu ż-żerriegħa, u jekk il-bidwi jieħu minn £20 sa £30 minn tomna raba' bagħli dan ikun mar tajjeb. Fi żmien il-paċi kulħadd jaf biżżejjed xi qligħ tħalli tomna raba' bagħli.

Ħafna bdiewa, sewwa f'Malta kemm f'Għawdex, xtaqu jippruvaw iħawlu biċċa art bil-fjuri, imma beżgħu li t-tfal jidħlu fir-raba' tagħhom u jirvinawlhom kollox. Meta sena oħra aħna nagħtu kuntratti lill-bdiewa biex iħallu raba' sħiħ bil-fjuri, id-Dipartiment jieħu ħsieb biex jara kif irażżan lil dawn it-tfal.

Ċerta żerriegħa tinbet daqs il-ħurrieq, l-iktar dik tal-Larkspur (Pedidalwett), Nigella, Dimorphoteca, u oħrajn. Kemm tkun ħaġa sabiħa u ta' għaxqa meta fil-waqt li wieħed imur passiġġata fil-kampanja hu jilmaħ raba' sħiħ bil-fjuri li l-Poeta James Stephens mar igħanni b'dawn il-versi:

"He threw great handfuls far and nigh,
Of poppy seed among the corn."

u John Maxfield b'dawn il-versi l-oħra:

"I have seen the Lady April bringing the Daffodils."

IL-WIRJA TAL-ĦXEJJEX U FROTT

(C. Zammit-Marmarà, M.B.E.)

SAL-LUM ftit jew wisq il-bdiewa kollha semgħu bil-Wirja Kbira tal-Ħxejjex, Frott, Fjuri, Għasel ta' Malta, Ilma Żahar u Inbid, li sejra tagħmel il-"Malta Horticultural Society" f'Sant'Anton, is-Sibt 5 u l-Ħadd 6 ta' Mejju, 1945.

F'din il-Wirja kull bidwi li għandu ħaxix sabiħ għandu jieħdu għall-Wirja, mhux biss għaliex huwa jkollu dak l-unur li jirbaħ premijiet li jingħataw lilu mill-Gvernatur fit-tieni jum tal-Wirja, iżda wkoll għaliex il-bdiewa li jieħdu l-prodotti tagħhom għall-wirjiet huma dejjem ikkunsidrati bħala l-aħjar bdiewa tar-raħal. Jekk wieħed ma jkun ħa qatt prodotti għall-Wirja m'għandux **jaqta' qalbu.** Kulħadd beda xi darba, u jekk inti ma tirnexxix f'kollox l-ewwel darba, it-tieni darba tmur aħjar.

Hawn taħt sejjer nagħti ftit tagħrif ta' kif wieħed għandu jibgħat il-prodotti tiegħu għall-wirja, u dan għandu jgħin lil kull bidwi biex jibgħat xi ħaġa f'din il-Wirja li ġejja. Inti għandek tagħżel bil-quddiem il-prodotti li trid tibgħat biex hekk tkun tista' ddurhom spiss, tikkultivahom aħjar u tagħmel għalihom ftit attenzjoni iżjed mill-oħrajn.

Wieħed mill-punti li qatt ma għandek tinsa hu li inti għandek tibgħat il-ħaxix u frott kollu nadif.

Il-Patata fl-istess kannestru għandha tkun ta' daqs wieħed; lixxa, bl-egħjun mhux fondi u b'qoxritha ċara.

Il-Basal: għandu jkun ta' daqs wieħed, ta' għamla waħda u ta' l-istess xorta. Agħżel basal b'għonq irqiq.

Kaboċċi: Il-kaboċċi għandhom ikunu b'qalba iebsa u torja li ma tkunx mikula mid-dud. Aqta' z-zokk. Tliet kaboċċiet jippreferuhom dejjem minn waħda weħidha.

Pastard: Agħżel pastard kbir, imdawwar u magħqud, b'qalba bajda u nadifa. Aqta' z-zokk Ibgħat lott ta' tlieta

Gidra: Ibgħat faxx li jkunu kollha ta' lewn wieħed u ta' daqs wieħed, torja u mhux imsebblin. Aqta' z-zokk.

Fażola Ħadra: Mżiewed ta' daqs wieħed, friski, imlaħħmin, torja u mingħajr ħajta.

Ful: Imżiewed twal, ta' daqs wieħed, mimlija sewwa, u m'għandhom juru l-ebda sinjal ta' mard fuq qoxrithom.

Piżelli: Imżiewed ta' daqs wieħed, ta' għamla waħda, friski u bil-piżelli magħmulin. Imżiewed nofshom vojta, għalkemm ikunu kbar, ma jiswewx!

Nevew: Tari, mhux imtabba', lixx, ta' għamla sabiħa, ta' lewn u ta' daqs wieħed.

Karrat: Għandu jkun abjad, b'ras lixxa tawwalija, iebes, kollu ta' l-istess għamla u ta' l-istess daqs.

Ħass: Kollu ta' daqs wieħed, b'qalba mimlija li ma tkunx imħassra u mhux imsebbel.

F'kull ħaġ'oħra mhix imsemmija hawnhekk kun żgur li dak li tibgħat ikun *kull lott ta' l-istess daqs, għamla, lewn u razza.*

Tippruvax tidħak bil-periti, għax tkun tidħak bik innifsek.

Lesti l-ħaxix kollu li għandek tibgħat. Agħżel kollox bil-waħda l-waħda. Oqbot kull lott għalih biex meta tmur tikteb għall-wirja ssib nofs ix-xogħol lest.

Oqgħod attent meta tikteb li l-karta bin-numru ma tinbidilhekx. Qiegħed kull numru fuq il-lott li jmissu.

Fuq kollox bakkar, ħalli tirranġa ħwejġek bil-kwiet u mingħajr għaġla.

Jekk inti wieħed milli soltu tibgħat il-prodotti għall-wirjiet allura taf kemm hu delizzju sabiħ u ta' tagħlim. Jekk inti qatt ma bgħatt ibda din id-darba: ħadd ma twieled għaref! Ara l-bdiewa sħabek kemm jidhru kburin meta l-Gvernatur iqassam il-premijiet. *Kun wieħed minnhom!*